

Становище

от доц. д.с.н. Емилия Ченгелова, ИИОЗ при БАН

за докторската дисертация на доц. д-р Анна Мантарова

за присъждане на научната степен „доктор на науките”

по специалността 05.11.01 „социология”

на тема „Екологични рискове в трансформиращото се общество”

Представеният за защита дисертационен труд на доц. д-р Анна Мантарова за присъждане на научната степен „доктор на социологическите науки” е посветен на разработването на екологичните рискове в трансформиращото се българско общество.

Дисертационният труд е 361 стр. и се състои от увод, три глави, заключение и литература. В литературата са посочени общо 199 заглавия, от които 90 на български и руски езици, 79 на английски език, 13 документа и 17 интернет източника. Публикациите по темата на дисертацията са 16, от които 5 в чужбина.

Първа глава проблематизира сложната материя за рисковете, екологичните рискове и устойчивото развитие. Тук авторката дефинира теоретичните параметри на предприетото изследване и с много прецизност и дълбочина се заема да отграничи теоретичните интерпретации на понятията риск и екологичен риск. Специално внимание е отделено на социокултурното направление в интерпретацията на рисковете и подробно е разгледано разработването на темата в социологическата теория.

Втора глава предлага задълбочен анализ на трансформационните процеси в България от 1989 година насам. Детайлно са дискутирани тези аспекти на социалната макротрансформация, които са релевантни към екологичните рискове и тяхното управление. Предмет на анализ са промените в икономиката (на макро и микро равнище), като се проследява тяхната детерминираща сила за ценностните системи и йерархии и в мотивацията на поведението на индивидите. Съществено място е отделено на трансформацията в политическата система, държавните структури и отношения, които са разгледани като предпоставки и индикация за установяването на аномия в обществото. В тази връзка специално внимание е обърнато на постматериалните ценности и детерминиращите ги фактори. Нарочен акцент е поставен върху образованието в контекста на създаването на възможности за усвояване на знания, културни и поведенчески образци с пряко отношение към екологичната проблематика.

Трета глава предлага анализ на основните компоненти на околната среда, така както са видени и оценени от българското общество. На основата на богатата емпирична информация се пресъздава екологичната ситуация в България в началото на макротрансформацията, възпроизвежда се динамиката в оформянето на екологичната ситуация и се проследяват тенденциите в нейното развитие. Анализът върви по линия на очертаване на динамичното преконфигуриране на екологичните рискове и на генериращите ги дейности в новите икономически и социално-политически условия.

Дисертационният труд, представен за защита, отговаря на три много важни изисквания за придобиване на научната степен „доктор на социологическите науки“:

- ✓ Избраната проблематика е актуална както в познавателно отношение и от гл.т. на прецизирането на теоретичната дискусия, така и от гл.т. на възможностите за конструиране на практически инструменти за бъдещи емпирични изследвания по проблематиката;
- ✓ Изследването има ясно формулирани изследователска теза, цел, предмет и задачи;
- ✓ Направени са важни научни приноси по отношение на иновативност, разширяване на съществуващите знания по проблема и възможности за приложение в практиката.

Едно от достойнствата на предложения дисертационен труд е **умелото съчетаване на теоретичен анализ на литературни източници – научни разработки и документи, с анализ на емпирична информация.** Като основа на предприетото изследване на екологичните рискове са използвани емпиричните данни от четири национално представителни изследвания, реализирани в периода 1992-2012 г. и осигуряващи по този начин научни основания за провеждането на сравнителен анализ. Три от използваните емпирични изследвания са проведени под научното ръководство на доц. д-р Анна Мантарова, което доказва качествата ѝ за проблематизиране в областта на екологичната тематика, способността ѝ ясно да откроява доминантите в тази област, да операционализира сложните понятия до степен на емпирични индикатори и да конструира релевантни за целта изследователски инструменти.

Наличието на голям обем от емпирична информация, при това в динамичен ред, е предизвикателство пред всеки изследовател. И точно тук доц. Мантарова е доказала в пълна степен качествата си на отлично подготвен изследовател по екологичната проблематика. Дългите години изследователски опит в тази област са ѝ помогнали да

изгради умения за систематизиране на наличната емпирична информация, за балансирано приоритизиране на емпиричните данни и за извличане на съдържателно ценния познавателен субстракт, позволяващ на авторката да разкрие сложния процес на трансформиране на екологичните рискове и отражението им в йерархичните, ценностно-интерпретативните и поведенческите модели на групово и индивидуално ниво.

Умелото боравене с емпиричните данни и оригиналният им прочит в контекста на избраната теоретична рамка е дало своите позитивни резултати. **Постигната е целта на предприетото изследване** - да се анализира състоянието и динамиката на екологичните рискове в контекста на осъществяващата се в България от деветдесетте години на миналия век социална макротрансформация и да се идентифицират основните детерминационни връзки и зависимости, тяхната динамика и ефекти.

Доказана е основната изследователска теза, че в условията на макротрансформация екологичните рискове претърпяват сложни метаморфози и динамични промени под влиянието на комплекс от политически, икономически, институционално-нормативни и културни фактори. В процеса на изследването са анализирани основните взаимодействия и взаимовръзки между отделните групи фактори, като експлицитно са разкрити силата и посоката на тяхното влияние върху екологичните рискове.

Най-важните научни приноси на дисертационния труд са следните:

- ✓ Проблемът за екологичните рискове е анализиран в по-широк социо-културен контекст „субекти-среда-институции“, като удачно са систематизирани концепции за устойчиво развитие и подходи и критерии за измерването му;
- ✓ Представен е евристичният потенциал на дълбоката екология и „Хипотезата Гея“ за провеждането на систематични емпирични изследвания на екологичните рискове и идентифициране на същностните връзки на макросредата с екологичните рискове;
- ✓ Предложена е авторска концепция за социологическо изследване на екологичните рискове, в която съчетаването на опорните точки от реалистката и конструктивистка перспектива обогатява възможностите за многостранното им обхващане и разкриване на сложните им взаимовръзки;
- ✓ Разработен е модел за социологическо изследване на екологичните рискове, който е операционализиран и практически приложен при анализ на състоянието и динамиката на екологичните рискове в трансформиращото се българско общество;

- ✓ Осъществен е оригинален анализ, обвързващ генерирането, оценката и реакцията на екологичните рискове с икономическите интереси на социалните субекти и съществуващите образователни и подходни неравенства;
- ✓ Анализирани са субективните оценки и възприемането на екологичната проблематика. Приносните моменти в тази връзка са в два плана: 1) екологичните проблеми са анализирани в динамичен аспект и във връзка с различни етапи на социалната трансформация и 2) проследени са зависимостите между характера на субективните оценки и образователните, възрастови и социално-групови характеристики на индивидите.

В дисертационния си труд доц. д-р Анна Мантарова се съдържат съществени **практико-приложни приноси:**

- ✓ Разработена е система от индикатори за измерване на екологичната култура, която може да се използва в дългосрочен план при изследванията на екологичните рискове;
- ✓ Предложен е модел на екологичната култура – феномен с ключово значение по отношение на генерирането и управлението на екологичните рискове. Моделът е операционализиран и е конструирана система от индикатори за установяване на състоянието на екологичната култура и нейните социалногрупови диференциации и факторни зависимости;
- ✓ На основата на богата информация – статистическа и от национално представителни емпирични изследвания, е направен аналитичен обзор на състоянието и динамиката на основните компоненти на българското общество, релевантни към възникването и управлението на екологичните рискове в условията на макротрансформация. Идентифицирани и обяснени са връзките и зависимостите на екологичните рискове с макросоциалните процеси и с проекциите им на микроравнище. Разкрити са нови факторни въздействия върху екологичните рискове, възникнали в новите условия.

Докторската дисертация на доц. д-р А. Мантарова е внушителна както по обем, така и по дълбочината на направените анализи, изводи и препоръки. Трудът има експлицитно открити теоретико-методологически и практико-приложни приноси. Направените научни постижения имат важно значение за създаването на нови знания и за обогатяване на възможностите за изследване на екологичната проблематика.

Всичко казано до тук достатъчно ясно показва високата научна и практико-приложна стойност на представения от доц. д-р А. Мантарова дисертационен труд. Авторката разкрива огромния се потенциал за самостоятелна научно изследователска работа, в това число за проблематизиране и преосмисляне на ключови теоретични постановки и прилагането им за практико приложни емпирични изследвания на проблематиката.

С разработения дисертационен труд доц д-р А. Мантарова доказва водещите си позиции като изследовател на екологичната проблематика у нас. Изказаните научни тези, оригинални авторски интерпретации и подчертаните ѝ умения да анализира и систематизира я утвърждават като изследовател с иновативно мислене и безспорни творчески приноси. Тя е разпознаваема фигура в научната общност у нас и се ползва с научен авторитет.

Авторефератът и справката за научните приноси отразяват адекватно работата и постиженията на автора, стилът е точен и изчистен, езикът е прецизен.

Познавам от много години работата на доц. А. Мантарова, но нямам публикации в съавторство с нея.

На основата на казаното до тук, препоръчвам на членовете на уважаемото жури по защитата да гласуват единодушно ЗА присъждането на научната степен „доктор на социологическите науки” 05.11.01. по специалността „социология” на доц. д-р Анна Иванова Мантарова.

13.04.2014 г.

Подпис:.....

(доц.д.с.н. Е. Ченгелова)